

HOOFDSTUK I

KRONIEK VAN EEN AANGEKONDIGD CONFLICT

DUITSE DIAMANT, DEUTSCHE 'REGIE'

Op 14 april 1908 meldde de *Deutsch Sudwestafrikanische Zeitung* dat er diamant was ontdekt in de Duitse kolonie Duits Zuidwest-Afrika. De spoorwegaarbeider Zacharias Lewala had enkele glimmende stenen gevonden, die diamanten bleken te zijn. De man werkte voor August Stauch, die zich een jaar eerder in de stad Lüderitzbucht had gevestigd, waar hij als spoorwegopzichter werkte voor Lenz & Co. Dit bedrijf moest in dat gebied een spoorweg aanleggen. In drie maanden tijd werd er voor 2720 karaat aan diamanten ontdekt. Dit leidde tot de grootste diamanttoeloop aller tijden en de oprichting van een honderdtal diamantbedrijven in Duits Zuidwest-Afrika.¹

De kostprijs van de productie van één karaat, ongeveer één vijfde gram, bedroeg er gemiddeld 5 mark, terwijl de verkoopprijs boven de 30 mark lag. Op dat ogenblik was slechts een klein gedeelte van het honderden vierkante kilometers grote gebied doorzocht. In het Pomona-district, het vruchtbaarste gebied, was de mijnbouw officieel stilgelegd omdat er tussen de zes verschillende partijen geen consensus kon worden bereikt over de rechten.

In mei 1908 stuurden de Duits Zuidwest-Afrikaanse gouverneur Bruno von Schuckmann en de commandant van de *Schutztruppe* Ludwig von Estorff een dringend bericht naar Berlijn. Zuid-Afrikaanse handelsagenten hadden geprobeerd om de Duitse mijnbezitters uit te kopen. Leopold Hirsch van de groep De Beers had naar verluidt een hoop kapitaal gesprokkeld om te investeren in de Duitse kolonie. Bruno von Schuckmann was in 1895 benoemd tot Duits consul-generaal in Kaapstad, waardoor hij nauw betrokken raakte bij de deals van president Stephan Kruger en de goudkwesie rond het Syndicat Anversoïse des Diamants en A. Goerz

& Co. In 1907 werd Schuckmann dan benoemd tot gouverneur van Duits Zuidwest-Afrika, een positie die hij tot in juni 1910 zou bekleden. Zijn opvolger was Theodor Seitz, een koloniaal ambtenaar uit Kameroen en nauwe medewerker van Bernhard Dernburg.

Dernburg was een van de belangrijkste koloniale handelspartners van Louis Coetermans en tevens een vertrouweling van de Duitse keizer. Hij was ook directeur van de Deutsche Treuhand-Gesellschaft, die betrokken was bij de uitvoer van goud uit Zuid-Afrika. In 1907 was Bernhard Dernburg secretaris van de Koloniale Zaken, bestuurder van de Bank für Handel und Industrie, beheerder van de Deutsch-Luxemburgische Bergwerks- und Hütten-AG en bovendien stond hij aan het hoofd van het *Reichskolonialamt*. Ludwig von Estorff, de commandant van de *Schutztruppe*, was zijn adviseur wat de beveiliging van het territorium betrof.

Op vraag van keizer Wilhelm II brachten Bernhard Dernburg en Walther Rathenau in juli 1908 een bezoek aan de Duits Zuidwest-Afrikaanse kolonie als begeleiders van Sonke Nissen, directeur van de firma Lenz & Co. Opzichter August Stauch was zwaar onder de indruk en overhandigde hun met veel trots een enorme diamant die bestemd was voor de keizer. Dernburg en Rathenau hadden verschillende diepgaande gesprekken met de belangrijkste figuren van de kolonie, zoals gouverneur Von Schuckmann, generaal Von Estorff en Stauch. Na hun terugkeer naar Berlijn werd besloten om drastische aanpassingen door te voeren.

Bernhard Dernburg stelde een einde aan de licenties en besloot om het gebied onder te brengen in een diamantfirma. In september 1908 schermde hij het diamantgebied af tegen elke vorm van infiltratie door de groep De Beers of andere concurrenten. Daarop richtte hij een syndicaat op met 32 leden uit Berlijn en Frankfurt am Main. Om te vermijden dat het diamantgebied in handen zou vallen van 'verdachte firma's' werd het beheer van het gebied toevertrouwd aan de Vorbereitungsgesellschaft M.B.H., de latere Deutsche Kolonialgesellschaft. De betrokken banken waren de Deutsche Bank, de Disconto Gesellschaft, de Dresdner Bank, de National Bank für Deutschland, de Schaffhausensche Bankverein, de Berliner Handels-Gesellschaft, de Bank für Handel und Industrie, Bleichröder, Delbruck & Co en Mendelssohn & Co.

Vervolgens liet Bernhard Dernburg rond de diamantvelden een afrastering met prikkeldraad optrekken.² Dit gebied werd *Sperre* genoemd. De wettelijkheid van deze begrenzing werd door sommigen tot in de Reichstag betwist.

De South West Africa Company, de South African Territories Com-

pany en de Kolmanskop Diamond Mines Ltd werden uitgesloten uit het Duitse syndicaat.

BERLIJN-LONDEN, DE SPANNING STIJGT

Vlak na de ontdekking van de eerste diamanten in Duits Zuidwest-Afrika was de mysterieuze firma Kolmanskop Diamond Mines Ltd op het toneel verschenen. Ze werd vertegenwoordigd door de firma C & A Friedlander. De Kolmanskop Diamond Mines Ltd stond geregistreerd in Berlijn, maar werd beheerd vanuit het buitenland.

In 1908-1909 werd een syndicaat gevormd naar Engels recht dat 50.000 aandelen, ongeveer één derde van het totale aantal, zou verkrijgen in de firma Kolmanskop Diamant Mines. De kapitalen van de onderschrijvers werden ingezameld door de Standard Bank en twee derde van het kapitaal was afkomstig van Berlijnse firma's. De firma had het exploitatierecht in een gebied van vierduizend hectare en moest aan de eigenaar van de gronden, de Deutsche Colonial Gesellschaft für Südwest-Afrika, vijf procent van de waarde van de gevonden diamanten afstaan. Frans Ginsberg werd aangesteld als directeur van het syndicaat.

De Zuid-Afrikaanse diamantbelangen en het Londense syndicaat probeerden met alle middelen de Zuidwest-Afrikaanse mijnen te boycotten. Om dit maneuver uit Engelse hoek te neutraliseren richtte de Duitse regering dan de Diamanten Regie des Sudwestafrikanischen Schutzgebietes op, kort 'Regie'. De Regie werd in 1908 opgericht onder de officiële benaming Regiegesellschaft, die 90% van de tot dan toe ontdekte diamantvelden bezat. De Regie werd bestuurd door bankiers en regeringsambtenaren. De Duitse fiscus roomde minstens 10 mark per karaat af. Aan het hoofd van de Regie stond Carl Fürstenberg en tot de leidinggevenden behoorde ook Paul Gerlich. In Berlijn opende de Regie een diamantmarkt, in samenwerking met de Duitse diamantindustrie.

Nieuwe exploitatierechten voor de nog beschikbare gebieden zouden uitsluitend verleend worden door het Südwestafrikanische Minen-Syndikat, dat volledig in handen was van de Duitse metaalindustrie.³

BELGISCH CONGO, SOCIÉTÉ GÉNÉRALE

Op 18 oktober 1908, nadat Leopold II zijn uitgestrekte kroondomein Congo-Vrijstaat had opgegeven, stemden de Kamer van Volksvertegenwoordigers en de Senaat ermee in om Congo-Vrijstaat te annexeren. De Belgi-

sche staat besliste om het beheer van het nieuwe 'Belgisch-Congo' toe te vertrouwen aan de Société Générale de Belgique. De concessies van de Société Anversoise du Commerce du Congo werden door de staat afgenomen, maar de vennootschap mocht tot 1952 beschikken over de uitvoer van eigen producten met eigen prijswaarderingen.

Op 15 november 1908 werd Congo-Vrijstaat van koning Leopold II officieel een Belgische kolonie. Twee dagen voor het overnameverdrag had Leopold II, in het bijzijn van baron Goffinet, zijn vertrouweling en bestuurder van het kroondomein, zijn handtekening geplaatst onder een leningcontract met De Browne, de Banque de Reports, de Fonds Publics et de Dépôts (BRFPD) en de firma Bunge & Co. Als onderpand bracht de koning de opbrengsten van de goudmijnen van Kilo in. De geleende som werd overgemaakt aan Leopold II's privéconsortium, dat bestond uit de Société Immobilière de Séjour et d'Exploitation Horticole de la Côte d'Azur en de Compagnie Foncière Industrielle et Commerciale pour la Conservation et l'Embellissement des Sites.

HET HUIS LODEWIJK VAN BERCKEN

Op initiatief van Louis Coetermans vond op 5 december 1908 de officiële inhuldiging plaats van het huis Lodewijk van Bercken, dat gelegen was op de hoek van de Leysstraat met de Jezusstraat in Antwerpen. Het huis is genoemd naar de legendarische uitvinder van het diamantslijpen, Lodewijk van Bercken. Het gebouw van drie verdiepingen, opgetrokken in Franse stijl, was smaakvol ingericht en opgesmukt met enkele fraaie muurschilderingen van de hand van Antwerpse kunstenaars. Er was een club gevestigd waar diamanthandelaars ongestoord zaken konden afwikkelen met hun belangrijke buitenlandse klanten. Sommige vertrekken waren speciaal voor dat doel ontworpen. Men vond er onder meer een krantenleeszaal, een feestzaal, een vergaderzaal en een biljartzaal. In het gebouw waren tal van verenigingen gevestigd, zoals de Cercle International, de Cercle Anversois de Diamants, de Union Impériale de Perse, het Syndicat de l'Empire Ottoman en de Cercle de l'Alliance.

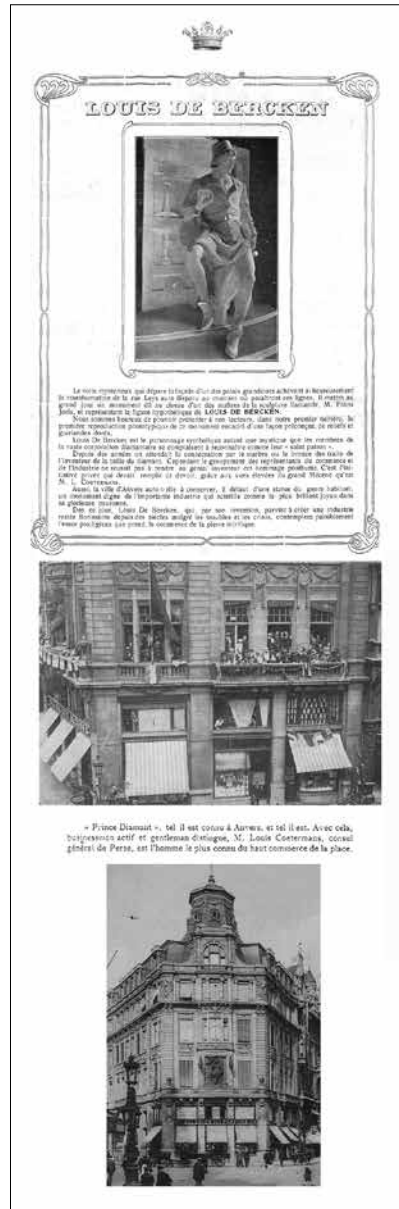
Van de vereniging Cercle Anversois de Diamants zijn de leden niet bekend. De Cercle International, waarvan het hoofdagentschap zich in Frankrijk bevond, werd voorgezeten door Edmond Michaux. De leden van de Union Impériale de Perse met als president grootvizier Mahmoud Khan zijn eveneens onbekend. Ook over de Cercle de l'Alliance, waarvan Louis van de Put president was en Emile Grisar vicepresident, bestaat geen informatie.

Bij de officiële inhuldiging vond in het huis Lodewijk van Bercken een groot feest plaats, met tal van prominente gasten uit New York, Parijs, Antwerpen, Berlijn, Hanau en vertegenwoordigingen uit het Ottomaanse Rijk, Perzië, China, Indië, Zuid-Amerika en Afrika. Onder de genodigden bevonden zich Rees en Speyer, Paul Gerlich, Mahmoud Khan, Bernhard Dernburg, Hector Carlier, Charles Corty, Frans van Kuyck, Emile Rathe- nau, Edouard Thys, René Louis Strauss, baron Janssen, Emile Grisar, M. Desguin, Albert von Bary, A. Dreyfus, Emile Cahen, de bankier Louis Coquelz uit Doornik en le Grelle.

De zaal in renaissancestijl was prachtig versierd met wit-rode bekleding en gouden ornamenten. De bediening van het banket werd verzorgd door tientallen lakeien in wit satijnen pakken, witte kousen en schoenen met een gouden gesp. Tijdens het feestmaal hield Louis Coetermans onder luid applaus zijn toespraak, waarin hij de genodigden, de stad Antwerpen en de diamantindustrie loofde en eraan herinnerde dat Antwerpen dankzij hun bijdrage de top had bereikt in de internationale diamanthandel.

Vervolgens deed hij een schenking aan de stad. De heer Desguin dankte met de volgende woorden: 'In naam van de stad Antwerpen beloof ik om deze zeer bijzondere schenking onder zeer hoge administratieve bescherming te plaatsen.'

Een paar dagen later, op oudejaarsavond 1908, overleed Coetermans'

Het huis Lodewijk van Bercken

moeder Maria Henrichs in het paleis op de Nijverheidslei. Het verlies van zijn moeder viel Louis erg zwaar. De serene afscheidsdienst in de Antwerpse Sint-Joriskerk werd perfect geleid door ceremoniemeester Bastiaens. Maria Henrichs vond haar laatste rustplaats in het familiegraf op het kerkhof te Berchem.

KEIZERS KEUZE: GROEFIRMEN COETERMANS

De Duitse regering vond dat de bewerking en de verkoop van diamant uit Duits Zuidwest-Afrika door een Duitse firma moest worden gedaan. Keizer Wilhelm II, Bernhard Dernburg, Carl Fürstenberg en de Regie

Antwerpener Handelsyndikat

dachten er anders over. Op dat moment was in het Duitse Rijk al langer de machtige Antwerpse diamantgroep van Coetermans vertegenwoordigd, die in de loop der jaren was uitgegroeid tot een belangrijke economische speler met een uitstekende reputatie en zeer veel ervaring in de diamantindustrie. Daarom beslisten Wilhelm II, Bernhard Dernburg, Carl Fürstenberg, Emil Rathenau en Paul Gerlich om de exclusiviteitsrechten over de totale uitvoer van diamanten uit het *Sperrgebiet* toe te vertrouwen aan Louis Coetermans.

Als gevolg hiervan kwam Louis Coetermans aan het hoofd te staan van een van de machtigste finan-

ciële instellingen uit de geschiedenis, de Großfirmen Coetermans. Het Belgische equivalent van de Großfirmen Coetermans was het Syndicat Belgo-Allemand des Diamants Allemands du Sud-West-Africa, dat werd opgericht in Antwerpen voor notaris Cols. Het Syndicat Belgo-Allemand des Diamants Allemands du Sud-West-Africa beschikte over 2/25 aandelen van de Regie en 15/20 van een Amerikaanse trust die werd beheerd door een bankenconsortium uit New York, vertegenwoordigd door de bank Speyer & Co, lid van de Société Financière Franco-Américaine.

Belanghebbenden in de Société Financière Franco-Américaine waren de Banque de l'Union Parisienne, Speyer & Co in New York, Mallet Frères & Co, Heine & Co in Parijs, Hottinguer & Co in Parijs, Mirabaud in Parijs, Neufelize & Co, Iselin & Co, Lombard, Odier & Co en Vernes & Cie.

De bank Speyer & Co stond tussen 1908 en 1911 geregistreerd als trustee en lid van het uitvoerend Comité van de Union Trust Company of New York, trustee van de Central Trust Company of New York, trustee van de Guarantee and Trust Company, trustee van de Savings Bank in the City of New York, directeur van de Citizens Saving and Trust Company of Cleveland, directeur van de Bank of The Manhattan Company, directeur van de Mexican Bank of Commerce and Industry in Mexico City, directeur van de North British & Mercantile Insurance Cy in London, Edinburgh en in Amerika en lid van de Trust Company of Philadelphia.

Het Syndicat Belgo-Allemand des Diamants Allemands du Sud-West-Africa werd vertegenwoordigd door een handelssyndicaat van firma's van Coettermans, Krijn, Walk en Wauters. Het had een vestiging in Antwerpen, met bijkantoren, opslagruimtes en ateliers. Het handelssyndicaat droeg de naam Coettermans, Walk & Krijn en kreeg

Reichstags.

Drinch-Sud-West-Africa

Die Reiche hat mit der Antwerpener Diamantfabrik einen Vertrag geschlossen, bei welchem durch die einzige Gesellschaft in einem anderen halbkugigen Weltteil ausfindet. In den drei Jahren, die der Reiche die erste geschloffen hat, hat die Antwerpener in Rechnung über 10 Millionen an den Reichstag gebracht.

DIAMONDS FOR THE KAISER

Manhattanhandel.

Das Antwerpener Syndicat schreibt: Das von uns gestiftete von Antwerpener Diamantfabrik auch das selbsten ist. In demselben ist durch die Antwerpener in Rechnung über 10 Millionen an den Reichstag gebracht. Die Reiche hat mit der Antwerpener Diamantfabrik einen Vertrag geschlossen, bei welchem durch die einzige Gesellschaft in einem anderen halbkugigen Weltteil ausfindet. In den drei Jahren, die der Reiche die erste geschloffen hat, hat die Antwerpener in Rechnung über 10 Millionen an den Reichstag gebracht.

The German Government has granted the exclusive monopoly for the sale of diamonds from the German mines in Africa to a powerful Antwerp diamond syndicate.

Coettermans' Consortium

met een nipte meerderheid de officiële goedkeuring van de Deutsche Reichstag.

Het syndicaat Coetermans, Walk & Krijn werkte met verschillende bankinstellingen, waaronder enkele bijzondere financiële constructies. De geheimzinnigste was wellicht de Union Internationale, een Frans-Zwitserse instelling die bindingen had zowel met Speyer & Co uit Basel als met de groep van André Homberg. Bij de Union Internationale hoorden ook financiële vertakkingen zoals Speyer & Co uit New York, de Banque de l'Union Parisienne, Société Financière Franco-Américaine, Union de Genève en ten slotte Lazard, Speyer & Ellissen, vertegenwoordigd door Eduard Beit von Speyer en James Speyer.

Eduard Beit von Speyer speelde ook een centrale rol in Speyer & Co uit Basel, ook bekend onder de naam Von Speyer & Co, die samenwerkte met de Schweizerischer Bankverein, beter bekend als UBS.

Een ander vrij mysterieus cluster uit de omgeving van het syndicaat Coetermans, Walk & Krijn was de Commerz und Disconto Bank en de firma Behrens & Sohne.

De Commerz und Disconto Bank werd opgericht door private bankiers, waaronder de bank M.M. Warburg & Co. Ook richtte zij een dochterfirma op in Londen onder de naam London and Hanseatic Bank, die bestuurd werd door Jakob Heinrich Schiff en in 1905 fuseerde met de Berliner Bank AG. Voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog had Eduard Behrens van de firma Behrens & Sohne het beheer over 31 miljoen mark, een van de vijf grootste portefeuilles in Europa. De bank Behrens & Sohne had ook een filiaal in Nederland, de Noordschen Trust & Co.

Het syndicaat Coetermans, Walk & Krijn werkte ook samen met de handelsafdeling Diamant van de Nationale Bank van België en een speciale afdeling van de Société Générale de Belgique. In een conventie met de afdeling Diamant van de Société Générale de Belgique werd vastgelegd dat de rechten op de uitvoer van diamant uit Congo verkocht zouden worden aan het Antwerpse syndicaat Coetermans, Walk & Krijn. Een aparte afdeling Diamant van de Nationale Bank van België, onder leiding van Albert Edouard Janssen, fungeerde daarbij als tussenpersoon.

Andere instituties van belang die samenwerkten met Coetermans, Walk & Krijn waren de Alliance Anversoise; van de Put-Heirman-de Bary; de Bank of Scotland, vertegenwoordigd door de BRFPD; de BRFPD zelf, vertegenwoordigd door Edouard Thys; de Banque Sino-Belge, vertegenwoordigd door de BRFPD; de Crédit Anversois, vertegenwoordigd door Bracht

& Co en Bank Für Handel und Industrie; de National City Bank of New York; de Banque Internationale de Bruxelles; de Berliner Handelsgesellschaft; de Banca Commerciale Italiana; de Norddeutsche Bank, vertegenwoordigd door Albert de Bary; de Disconto Gesellschaft; de Compagnie Commerciale Belge; de Deposito- en Administratiebank; Phillipson & Co; de Banque Générale Belge, vertegenwoordigd door Emile Cahen; de Banque Impériale de Perse; de Rotterdamse Bank; de Crédit National Industriel; de Banque d'Anvers; de Banque de Crédit Commercial; de Banque Centrale Anversoise; de Bank W. Laane; de Banque de Paris et des Pays-Bas; de Bank für Handel und Industrie; de Banque de Bruxelles; de Deutsche Afrika Bank; de AEG Allgemeinen Elektrizitäts-Gesellschaft in Antwerpen; de Deutsche Bank, vertegenwoordigd door Hermann Wallich-Cahen en vele anderen die later vermeld zullen worden.

Het syndicaat Coetermans, Walk & Krijn werd opgericht ingevolge een akkoord met Henri Krijn, Isaac Walk en de firma Jac. Krijn & Wauwers Bros. 37, Washington Street, Brooklyn. Isaac Walk, ook bekend als Joseph Isaac Michel Walk, startte zijn loopbaan bij het huis Coetermans & Henrichs, waar hij een van de meester-diamantslijpers was die de diamanten bewerkten voor de sjah van Perzië. Hij maakte tevens deel uit van de Coetermans, Henrichs & Keck Company en was lid van de Diamantclub.⁴

In het imperium van Louis Coetermans waren ook Albert Walk en zijn zoon Henri van grote invloed. Beiden waren afkomstig uit Bialystok in Litouwen en werkten als diamanthandelaars in Antwerpen. De hele Coetermans-vleugel van de handelsstructuur was gebaseerd op een Oost-Europees netwerk van diamanthandelaars met een vaste uitvalsbasis in Duitsland, Rusland, Amerika, België, Roemenië, het Ottomaanse Keizerrijk, Oekraïne, Perzië, Frankrijk, Polen, Hongarije, Litouwen, Servië en Zwitserland.

DREYFUS-ZWITSERLAND

Een deel van de diamanten uit Duits Zuidwest-Afrika werd naar Zwitserland gezonden, waar ze gesorteerd, geslepen en vervolgens richting Amerika werden uitgevoerd.

Op het moment van het ontstaan van de Großfirmen Coetermans werd in 1908 een grote diamantslijperij gebouwd in de streek van Genève. Tussen 1908 en 1915 ontstond er een belangrijk regionaal netwerk rond de productie, bewerking en handel van diamanten tussen het Franse Saint-

Claude en het Zwitserse Genève. Deze Alliance Franco-Suisse bewerkte diamanten die voor het overgrote deel afkomstig waren uit Duits Zuidwest-Afrika en geleverd werden door de Großfirmen Coetermans.

De diamantindustrie van Genève was veelbelovend en in volle expansie. Volgens een raming uit die tijd stelde de sector een 2000-tal diamantbewerker tewerk. Louis Coetermans kreeg de toelating om in Zwitserland een fabriek te bouwen met 500 molens, waar 550 diamantbewerker aan de slag waren. De meesten van hen waren Russen. In een afzonderlijk deel van de fabriek werden de leerling-diamantbewerker opgeleid tot volwaardige vakmannen.

J. Dreyfus, een tot dan toe onbekende figuur, had een contract gesloten over de aankoop van diamanten bij de I.P.G-Duits Zuidwest-Afrika.⁵ De Duitse diamanten van deze firma werden verzekerd door de firma Winthertur. De Zwitserse diamantslijperij had banden met de Baselse bank Dreyfus Sons & Co. De bank J. Dreyfus & Co, een dochteronderneming van de bank Dreyfus Sons & Co, werd mede beheerd door Paul Wallich-Cahen van de bank Berliner Handelsgesellschaft. Paul Wallich-Cahen was de zoon van Herman Wallich-Cahen van de Deutsche Bank. Paul Wallich startte zijn loopbaan bij de New Yorkse bank Goldman, Sachs & Co en kreeg een belangrijke functie bij de bank van Carl Fürstenberg.

De bank J. Dreyfus & Co bouwde een goed georganiseerd netwerk op in samenwerking met de Schweizerischer Bankverein en de bank Speyer & Co in Basel, waarvan het beheer in handen was van Eduard Beit von Speyer, de schoonbroer van James Speyer. Alles wat ook maar het minste met de Baselse firma J. Dreyfus & Co te maken had, moest strikt geheim worden gehouden.

Neem nu Paul Dreyfus-Gunzburg. Dit was vermoedelijk dezelfde Paul Dreyfus die voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog verbonden was aan het Maison Taillerie Genevoise de Diamants Paul Dreyfus. Na zijn huwelijk met Vera Gunzburg veranderde hij zijn naam in Dreyfus-Gunzburg. Zijn echtgenote Vera was een dochter van Alexander Moses Gunzburg en Rosa Warburg. Alexander Gunzburgs broer Jacques liet zich in Parijs 'Gunzbouurg' noemen. Beide heren waren zonen van Naftali Herz, die ook bekendstond als Horace Gunzburg.

Jacques Gunzbouurg stichtte de Banque Française de l'Afrique du Sud tegelijk met het Syndicat Anversois des Diamants. Die laatste werd opgericht door Louis Coetermans. Jacques Gunzbouurg was ook verwickeld in tal van financiële constructies van de groep Coetermans. Meer nog, hij was een echte spilfiguur in het succesverhaal van Coetermans. Hij richtte

de Banque Jacques Gunzburg & Cie op, waarvan ook Henri Bousquet beheerder was, die bij de groep Coettermans instond voor de verdeling van films op de Belgische markt en belangen bleek te hebben in Gunzbourgs goud- en diamantbank Banque Française de l'Afrique du Sud. Beide heren hadden ook banden met de Association Coloniale.

De Banque Jacques Gunzburg & Cie werkte zeer nauw samen met de Banque Neuflyze & Cie en de Banque de l'Union Parisienne. Jacques was verwant met Nico Gunzburg, die samen met Alfons van de Perre actief was in de Vlaamse Beweging en die bovendien president was van Het Brusselse Studentengenootschap Geen Taal, Geen Vrijheid. Samen met Frans van Cauwelaert was Nico Gunzburg onder meer betrokken bij de uitbouw van de Vlaamse Liga en bij de organisatie van Vlaamse juridische conferenties.

In het jaar 1913 bestond de raad van beheer van de Crédit Anversois uit onder anderen Henri Bousquet van de Crédit Mobilier de France; Joseph May van de Société Belge de Banque; Samuel Reading Bertron, president van de bank Bertron, Griscom & Co in New York, die een goede vriend was van Theodore Roosevelt; Charles Dietrich van het Comptoir de la Bourse de Bruxelles; Augustin Blistein van de Banque Auxiliaire de la Bourse; William Zurstraszen; Josse Allard en Edward Gross. Oscar le Grelle was in die periode de belangrijkste manager van de Crédit Anversois.

Het is duidelijk dat hier sprake is van een van de belangrijkste clusters waaromheen de financiële constructies van Louis Coettermans werden opgebouwd. In verband met Bousquet is het ook interessant te weten dat de vennootschap Lacroix-Bousquet reeds in 1855 in Zwitserland werd gesignaleerd, als belanghebbende in het Comptoir d'Escompte de Genève.

POMONA-DIAMANT

De massa's ruwe diamanten die uit Duits Zuidwest-Afrika werden ingevoerd dienden te worden geslepen tot afgewerkte producten. Daarom werden in heel België honderden nieuwe diamantslijperijen opgericht. Ingevolge die uitbreiding kwam de befaamde 'buitenindustrie' van de groep Coettermans tot stand, die leidde tot de groei en bloei van een aanzienlijk aantal steden.

In het noorden en westen van Antwerpen, op vele plaatsen in Vlaanderen, Luxemburg en in het zuiden van het land bouwde de groep Coettermans tientallen fabrieken. Daarin werden voornamelijk Belgische arbeiders tewerkgesteld, die na verloop van tijd uitgroeiden tot talentvolle

diamantslijpers. Ook duizenden Poolse en Russische slijpers gingen na hun opleiding in Antwerpen aan de slag in de buitenindustrie.

In die tijd had de Antwerpse diamantsector nood aan minstens 8000 tot 10.000 arbeiders, terwijl er in Amsterdam op dat ogenblik ongeveer 6300 aan het werk waren, waarvan 4500 slijpers, 600 klievers en 1200 zetters. Naar schatting werkte de helft van hen, dus een 3000-tal werknemers, in opdracht van de Antwerpse diamanthandel.

Na verloop van tijd konden Antwerpen, Amsterdam, Brussel en de buitenindustrie de grote vraag niet meer aan. Daarom werd er besloten om een groot deel van de ruwe stenen te laten bewerken in slijpersateliers in de Franse Jura, Wenen, Pforzheim, Constantinopel, Hanau en Idar. Deze ateliers hadden op den duur de naam filialen te zijn van de Antwerpse groep.

In de Jura, waar 1500 arbeiders waren tewerkgesteld, werd een elektriciteitscentrale gebouwd die een 100-tal diamantfabrieken van stroom voorzag. In de steden Hanau en Idar werkten zo'n 600 arbeiders. De respectabele familie Hahn uit Idar had zakelijke banden met de Coetermans, Henrichs & Keck Company. In Idar startten de gebroeders August, Philipp en Rudolf Hahn bij de Luxemburgse grens de diamantslijperij Ph. Hahn Sohne op, die een samenwerkingsakkoord had met het syndicaat Coetermans, Walk & Krijn omtrent de uitvoer van diamanten uit Duits Zuidwest-Afrika. Phillip Hahn startte de diamantfirma Idargesellschaft in Duits Zuidwest-Afrika. Zijn bedrijf en de Pomona Diamantengesellschaft waren de belangrijkste uitvoerders van diamant uit het gebied. Rudolf Hahn trouwde later met een dochter van Max Warburg van het Bankhaus Warburg & Co.

WARBURG, KUHN-LOEB, LAZARD

Het Bankhaus Warburg & Co, dat meer en meer betrokken raakte in de handelszaken van de diamanthandelaar Louis Coetermans, deed vooral zaken met de groep Lazard, Speyer & Ellissen. Hierin speelde de bank Speyer & Co, Coetermans' bankier in Amerika, de hoofdrol. Speyer & Co was gelieerd aan de ouderlijke firma Speyer-Ellissen uit Frankfurt en aan de Banque Lazard. Een groep Frans-Belgische banken trad op als tussenpersoon. Diezelfde banken kwamen reeds ter sprake bij de oprichting van onder meer het Syndicat Belgo-Allemand des Diamants Allemands du Sud-West-Africa, de Société Financière Franco-Américaine en het syndicaat Coetermans, Walk & Krijn.